

Віктор Вергунов

Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук в інформаційному просторі

Висвітлюється діяльність Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук та її мережі з інформаційного супроводження наукового забезпечення агропромислового виробництва. Запропоновані заходи щодо удосконалення сучасного стану в бібліотечній галузі, акцентовано увагу на необхідності прийняття загальнодержавної доктрини з бібліотечної справи.

Агропромисловий комплекс — одна з основних галузей народного господарства України, що виробляє 35% валового продукту, в якій зайнято 29% населення, використовується 33% основних фондів.

До важливих чинників стабільного функціонування сільського господарства держави, особливо в умовах його реформування, можна віднести інформаційне супроводження наукового забезпечення агропромислового виробництва для будь-якої форми власності на землю.

Сьогодні наша країна володіє значним інформаційно-бібліографічним ресурсом, сільськогосподарська частина якого зосереджена, головним чином, у бібліотечних закладах, підпорядкованих Українській академії аграрних наук (УААН), а саме Центральній науковій сільськогосподарській бібліотеці (ЦНСГБ), бібліотеках 73 науково-дослідних інститутів (НДІ) та 65 державних науково-дослідних станцій (ДНДС).

ЦНСГБ УААН з 1998 р. — науково-дослідна установа, з 2001 р. набула статусу НДІ першої категорії. Нещодавно Бібліотека відзначила 80-річчя від дня створення. Нині в ній працює понад 100 працівників, серед яких 4 доктори, 10 кандидатів наук і 30 наукових співробітників. Установа щорічно обслуговує близько 13 тис. читачів, яким пропонується понад 1 млн назв книг, журналів та іншої друкованої продукції. Щорічна передплата періодичних видань в установі становить 140 тис. грн. Крім того, Бібліотека одержує обов'язковий примірник авторефератів дисертацій сільськогос-

подарської тематики. Пріоритетне значення надається інформаційному обслуговуванню працівників Президії, а також науково-дослідних установ мережі Української академії аграрних наук. Надання послуг у бібліотеці для читача безкоштовні, за винятком послуг з ксерокопіювання.

Рішенням Загальних зборів УААН у лютому 2001 р. ЦНСГБ увійшла до Відділення регіональних центрів наукового забезпечення агропромислового виробництва Академії.

Постановою Президії УААН від 26 квітня 2001 р. «Про виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» визначено два пріоритетних стратегічних напрями подальшого розвитку ЦНСГБ УААН, що будуть фінансуватися з 2002 р.:

- ✓ створення на базі ЦНСГБ електронного зведеного каталогу сільськогосподарських бібліотек країни (віртуальної сільськогосподарської бібліотеки). Для виконання цих планів усі нові надходження до ЦНСГБ УААН з кінця 2000 р. каталогізуються за допомогою IRBIS;
- ✓ створення у ЦНСГБ Центру історії аграрної науки з метою проведення комплексних галузевих наукових досліджень, зокрема з проблеми започаткування, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні.

З 2002 р. Бібліотека має державні договори на створення наукової продукції. За останній рік при установі підготовлено 4 дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 — історія науки і техніки. Дві з них захищено в Центрі українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На даний час при аспірантурі Бібліотеки, відкритої згідно з рішенням Президії УААН та Міністерства науки і освіти України, готують кандидатську дисертацію 14 осіб як аспіранти або здобувачі наукового ступеня, а також 4 — як докторанти. Здійснюється робота з організації постійно діючих курсів та відповідних кафедр державних навчальних закладів для підготовки і перепідго-

Вергунов Віктор Анатолійович, к. с.-г. н., професор, директор Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук.

товки науковців та висококваліфікованих бібліотечних працівників.

Як науково-дослідна установа бібліотека видає реферативний журнал «Агропромисловий комплекс України» (чотири випуски на рік), «Бюлетень ЦНСГБ УААН» (чотири випуски на рік), історико-бібліографічні серії «Академіки Української академії аграрних наук» і біобібліографічні покажчики вчених-аграріїв. З 2001 р. започатковано нову історико-бібліографічну серію «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Підготовлено до друку біобібліографічні покажчики професорів О. П. Довгополої, Д. Ф. Лихваря, П. В. Будріна.

Бібліотека є науково-методичним центром для 273 бібліотечних закладів сільськогосподарського профілю України. Серед них зазначені вище бібліотеки системи УААН та Міністерства аграрної політики України.

Плідно працюючи з ЦНСГБ УААН, нові підходи у своїй діяльності реалізує бібліотека Іванківської дослідної станції (Сумська обл.), яка вперше за час свого існування опублікувала бібліографічний покажчик наукових праць своїх працівників. Бібліотека Інституту тваринництва УААН видала бібліографічний покажчик наукових праць д-ра с.-г. наук О. Д. Бугрова, а Науковий інформаційно-бібліотечний центр Інституту експериментальної і клінічної ветеринарної медицини підготував бібліографічний покажчик, присвячений пам'яті видатного вітчизняного вченого-ветеринара І. Н. Гладенка. Слід відзначити також роботу бібліотек національних центрів — інститутів картоплярства, механізації та електрифікації сільського господарства, розведення та генетики тварин, аграрної економіки. Ці бібліотеки впроваджують ефективні форми інформаційно-бібліографічного супроводження наукових розробок своїх установ, здійснюють індивідуальне інформування провідних учених, готують бібліографічні покажчики наукових праць своїх співробітників.

У нових специфічних умовах розвитку економіки країни бібліотечні працівники системи УААН докладають зусиль і до удосконалення своєї діяльності. З цією метою вони вишукують резерви в організації комплектування, збереження фондів, розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації, проводять і беруть участь в організації масових заходів, семінарів, конференцій тощо. Лише останнім часом проведено вперше в державі наукові аграрні історико-бібліографічні читання «Професор Олександр Алоїзович Яната. Повернення із забуття», присвячені 113-й річниці від дня народження цього видатного українського вченого та педагога, організатора сільськогосподарської і біологічної науки.

Готуються біобібліографічні покажчики до читань, присвячених авторові першої ґрунтової карти України — професору Г. Г. Махову та засновникові першої в Європі машиновипробувальної станції — професору К. Г. Шиндлеру.

Бібліотечні працівники сільськогосподарських бібліотек взяли участь у науково-практичній конференції Української бібліотечної асоціації «Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища», Міжнародній конференції під егідою ФАО (ООН) представників сільськогосподарських бібліотек та інформаційних центрів країн Центральної та Східної Європи «Роль аграрної науки в процесі європейської інтеграції», а також багатьох інших заходах, спрямованих на підвищення кваліфікації та розбудову бібліотечної справи України.

Проте сьогодні цього вже не достатньо, щоб задовольнити запити і потреби науковців і фахівців УААН, які в ринкових умовах невпинно зростають.

Тому, поряд з подальшим удосконаленням функціонуючої нині системи, постає питання про створення принципово нової електронної інформаційно-бібліотечної системи, інтегрованої у світовий інформаційний простір. Концепція такої системи вже розробляється у ЦНСГБ і незабаром буде винесена на розгляд новоствореної Інформаційно-бібліотечної ради УААН.

Передбачається, що така система буде спиратися на нові інформаційні технології і використовувати сучасні надійні телекомунікації, які забезпечують одержання інформації з віддалених, в т. ч. зарубіжних, баз та банків даних, використання дорадчих та експертних систем, оперативний обмін інформацією з науковцями всього світу, оперативне розповсюдження здобутків агронауки і виробництва. Звичайно, створення зазначеної системи сьогодні можна розглядати як стратегічне завдання, виконання якого потребує стабільного фінансування для комп'ютерного обладнання бібліотек, оплати послуг телекомунікаційних мереж, закупівлі інформаційних продуктів і підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів тощо. Сьогодні ж ситуація така, що лише 13 бібліотек НДІ мають комп'ютери, більшість з яких є застарілими моделями і не підключені до Інтернету. Все це не дає змоги бібліотечним працівникам використовувати в роботі світові інформаційні ресурси та комп'ютерні інформаційні продукти або наукові документи на CD-ROM тощо, без чого вже не можна уявити сучасне інформаційно-бібліографічне обслуговування. Водночас необхідно вирішувати і загальні поточні питання:

□ Вже зараз на вдосконалення «Національної програми інформатизації на 1999—

2001 рр.», прийнятої постановою Верховної Ради України від 13.07.99 р., треба розпочати обладнання бібліотек сучасними комп'ютерно-телекомунікаційними засобами, без застосування яких годі й казати про трансформацію бібліотек із книгозбірень у науково-інформаційні центри XXI століття.

- «Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000—2005 роки», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.99 р., передбачає формування національних ресурсів та створення відповідних умов зберігання фондів. В той же час, тісні, мало пристосовані приміщення для роботи і зберігання фондів мають бібліотеки Кримської, Одеської, Драбівської, Устимівської ДНДС; Миронівського інституту пшениці, Інституту садівництва ім. Л. П. Семиренка, Миколаївського інституту АПВ, Інституту птахівництва, Інституту клінічної біохімії та санітарії тварин та інші.
- Аналіз фондів бібліотек системи УААН свідчить, що в період з 90-х років до 2000 р. вони зменшились з 5,2 тис. до 3,9 тис. примірників. Більшість бібліотек НДІ та станцій за останні роки не отримали жодної книги. Серед них бібліотеки інститутів клінічної біохімії та санітарії тварин, шовківництва, біології тварин Західного регіону, Миколаївського, Донецького, буковинського АПВ та багатьох інших.
- Бібліотечна праця сьогодні набуває нової якості, що передбачає ускладнення функцій бібліотекаря. Виходячи з цього необхідно вирішити ряд проблем, пов'язаних з підвищенням кваліфікації бібліотечних працівників системи УААН.
- У зв'язку з вищезгаданими проблемами доречною була би пропозиція про створення Науково-інформаційного аналітичного центру «Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН», де можуть бути об'єднані зусилля щодо інформаційного супроводження наукового забезпечення суб'єктів сільськогосподарської діяльності. До такого об'єднання увійшли б установи УААН, що займаються такою формою діяльності, а саме створюють, опрацьовують, а також видають друковану продукцію з подальшим переносом цієї інформації на електронні носії.

На підставі викладеного вище, враховуючи певний досвід діяльності ЦНСГБ УААН стосовно сучасного реформування економіки держави, нами пропонується ряд конкретних заходів

щодо покращання або збереження і трансформації бібліотечної справи в Україні. Наші підходи базуються на розумінні того, що бібліотека не тільки книгозховище, а й центр накопичених суспільством за віки знань.

У Національній доктрині розвитку освіти України стверджується: «Реалізація доктрини забезпечить перехід до нової гуманістично-інноваційної філософії освіти, що виходить із її пріоритетності для розвитку України. Це забезпечить підвищення інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства і особистості, нації і народу, в разі чого відбудуться значні позитивні зміни в системі матеріального і духовного виробництва».

Національна освітня доктрина є першою документальною спробою розробити і спланувати подальший розвиток важливого стратегічного напрямку в державі, чим Україна завжди пишалась — освіти і науки. (Для прикладу, на сьогодні в Росії розроблено чотири доктрини: Військова, Зовнішньополітична, Інформаційної безпеки, Розвитку освіти. На стадії обговорення — Геополітична.) Тому, оскільки це перший документ такого рівня та значущості, поряд з позитивним у ньому є ряд недоопрацювань. Так, на нашу думку, в ньому відсутня або ігнорується наявність системної кризи суспільства, не враховані особливості урбанізації, вплив загальної інформатизації на формування особистості тощо. А найголовніше — не враховані галузеві потреби у відповідних фахівцях.

Відомо, що підготовка спеціалістів, а тим більше фахівців вищої кваліфікації, тобто кандидатів і докторів наук, не можлива без залучення бібліотечних фондів. Незважаючи на це при розробці освітньої доктрини жодна галузева бібліотека не мала можливості внести свої пропозиції. І, як наслідок, бібліотечна справа взагалі не знайшла свого місця у вищезгаданому документі.

Тому, на нашу думку, є потреба розробити Національну доктрину про розвиток бібліотечної справи в Україні. В разі її прийняття вирішиться ряд нагальних і стратегічних питань, серед яких можна назвати дублювання діяльності бібліотек. Так, про нові надходження в документний потік України інформують і Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, і Книжкова палата, і наша бібліотека в своїй галузі. Доктрина дасть змогу закріпити цю функцію, наприклад, за Книжковою палатою, а НБУВ можна доручити координаційну роботу з розробки новітніх наукових підходів у галузі на рівні держави. Міністерство культури може здійснювати загальнодержавну науково-методичну та координаційну роботу, включаючи законодавче забезпечення різних бібліо-

течних послуг. Тоді, можливо, не виникне таких негараздів, як із Програмою збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000—2005 роки, куди галузь сільського господарства зовсім не включено! (Сподіваємося, що за підтримки Президента УААН акад. М. В. Зубця у наступному році буде створено Національний реєстр цінних видань у галузі сільського господарства.) І тоді провідний у галузі бібліотечної справи освітній центр — Київський національний університет культури і мистецтв, який свого часу і був утворений для підготовки працівників для 45 тис. бібліотек України, фактично не припинить їх навчання. (А це впливає з так вдало розрекламованої нової стратегії Університету — «масової культури».) Але лише наша мережа — 273 бібліотеки — потребують поки що спеціалістів-бібліотекарів «класичної підготовки», яких сьогодні готують у Харківській державній академії культури та середніх бібліотечних спеціальних навчальних закладах.

Прийняття власної доктрини, на наш погляд, дасть змогу узгодити загальнодержавну підтримку в галузі бібліотечної справи, особливо її матеріального забезпечення і вирішення всіх стратегічних питань подальшого розвитку, принаймні на 5—10 років, без розпорошеності. Нам видається, що так буде раціональніше і реалістичніше. Навіть за радянських часів пропонувалось вирішувати державні проблеми за п'ять років.

З огляду на сучасні проблеми комплектування бібліотечних фондів пропонуємо звернутись до Уряду і заручитись його фінансовою підтримкою з відновлення раніше існуючої багатогалузевої загальнодержавної програми «Наукове реферування». Для її здійснення видається доцільним звернутися до керівництва Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка завдячуючи акад. О. С. Онищенко має наймогутніший потенціал у бібліотечній галузі держави і український реферативний журнал «Джерело», який і може стати фундаментом цієї роботи. На нашу думку, майбутнє будь-якої бібліотеки полягає в прибутковості її діяльності, яка за рахунок наукової та інформаційно-аналітичної роботи дасть можливість комплектуватися та видавати свою інформаційну продукцію. Для цього потрібно дещо перебудуватись, але зберегти свій кадровий потенціал.

Нашою Бібліотекою у трьох міністерствах і Державному комітеті аграрного і екологічного профілю планується відкриття своїх філій. Основна мета — за їхньої фінансової підтримки створювати і розповсюджувати спільно розроблений інформаційний ресурс.

До наукової роботи ЦНСГБ УААН, а також до інформаційного супроводження агропромислового виробництва ми запрошуємо спеціалістів з бібліотечної та сільськогосподарської справи і всіх, хто не байдужий до наших проблем.

Освещается деятельность Центральной научной сельскохозяйственной библиотеки Украинской академии аграрных наук и ее сети по информационному сопровождению научного обеспечения агропромышленного производства. Предложены меры по усовершенствованию современного состояния в библиотечной сфере, акцентировано внимание на необходимости принятия общегосударственной доктрины по библиотечному делу.

The activity of the Central Scientific Agricultural Library of the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences and its networks on information support of scientific maintenance of agroindustrial manufacture. The ways on perfection of modern condition of library branch are offered, the attention to necessity of acceptance of the nation-wide doctrine of librarianship is inverted.

Der Autor widerspiegelt die Tätigkeit der Zentralen Wissenschaftlichen Landwirtschaftlichen Bibliothek der Ukrainischen Akademie der Agrarwissenschaften und auch ihre Informationsnetzen für die Informationsversorgung der Agro-Industriebetriebe. Man schlägt die Maßnahmen der Vervollkommnung gegenwärtigen Standes des Bibliothekswesens und der Notwendigkeit staatlicher Doktrin auf diesem Gebiet.

Sont examinées les activités de la Bibliothèque scientifique centrale agricole près l'Académie ukrainienne des sciences agraires ainsi que son réseau de l'accompagnement informatif d'informatisation dans le domaine de la production agro-industrielle. On propose les moyens concernant le perfectionnement de l'état actuel en matière de bibliothéconomie. L'auteur de l'article porte l'accent sur la nécessité de l'adoption de la doctrine d'intérêt national dans le domaine de la bibliothéconomie.